

Miskolci Egyetem Comenius Főiskolai Kar

Az agresszió a roma közösségek életében

Oktató: Dr. Kissné Gombos Katalin
Főiskolai tanársegéd

Készítette: Papp Kinga
III. évfolyam óvodapedagógus
szakos hallgató

Tartalomjegyzék:

3.-5. oldal -A szociális inadaptált gyerekek bemutatása

6.-8. oldal – Harlow majom kísérletek (érzelmeik kialakulásának sorrendje)

8.-11. oldal – A roma közösség eredete és története

11.-16. oldal – Szociometriai vizsgálatok

16.-18. oldal – Interjúk

19.-23. oldal - Esettanulmányok bemutatása

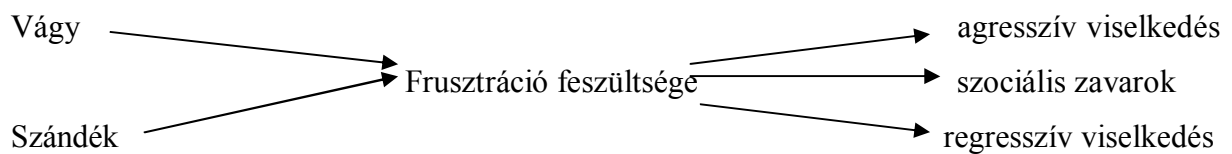
24.-27. oldal – Rajzvizsgálatok és kiértékelésük

28.oldal – Felhasznált irodalom

Az agresszió megjelenési formái

„Szociális inadaptáción a személyiség szociális viszonyainak zavarára épülő különböző típusú viselkedési rendellenességet értünk, amely normál értelmi képességű gyermekeknél elsősorban iskolai környezetben nyilvánul meg és optimális tevékenység útján korrigálható.”¹

A szociálisan inadaptált gyerekek viselkedése számos tekintetben eltér a megszokottól. Ennek megjelenési formái az agresszió, a regresszió valamint megmutatkozhat egyéb szociális zavarok formájában is.² A magatartászavaroknak háttérében mindig egyazon probléma található, mégpedig az, hogy a gyerekek vágyainak megvalósítása valamilyen gátlásba ütközik. A megélt kudarc élménye által kialakult belső feszültséget nevezzük frusztrációnak és a megjelenő magatartás zavar ezt a frusztrációt hivatott csökkenteni, feloldani.

Az agresszív gyerek

Az agresszív viselkedés a magatartás zavarok, egyik legszembetűnőbb és leginkább érezhető formája. Aronson szerint az agresszió „Olyan viselkedés, amelynek célja kár vagy szenvedés előidézése. Lehet öncélú vagy indulati agresszió (ennek motívuma a kár, fájdalom, sérelem okozása) vagy instrumentális (valamely cél elérésének eszköze).”³ Ranschburg Jenő kiemel egy másféle agressziót is az ún. „proszociális agressziót” amely a meleg-megengedő családi nevelési légkörben alakul ki és egy egészséges önbizalomból ered, amely jó hatással van az egyénre, hiszen biztosítja számára a megfelelő hajtóerőt. Azonban nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az agresszivitás egy jelentős személyiségtulajdonság, amely az agresszív viselkedésre biztosít beállítódást. Agresszív gyerekek tekintjük azt, aki veszélyes személyi vagy a tárgyi környezetre vagy egyszerre mindkettőre, akinek célja valamilyen kár fájdalom, sérelem okozása vagy feszültség indukálása.⁴ A durva megnyilvánulásával próbálja a benne felgyülemlett feszültséget levezetni, tekintett nélkül arra, hogy azzal esetleg fájdalmat okoz másoknak.

Az agresszivitás megjelenési formái az óvodában: Gyakran tapasztalt eset, hogy a gyerekek az agressziójukat, feszültségüket akár az óvónő iránti durvaságban is kifejezhetik. Nem is

¹ KÓSÁNE ORMAI Vera, *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből = Magatartási zavarok – szociális inadaptáció*, szerk. BALOGH László, TÓTH László, Debrecen, Kossuth, 1998, 141 –154.

² MADÁCSI Mária, *Az átlagostól eltérő tanuló = Pedagógiai szociálpszichológia*, szerk. Schmercz István, Nyíregyháza, Élmény Kiadó, 2002, 180–183.

³ Uo., 181.

⁴ Uo., 182.

meglepő, hiszen ha arra gondolunk, hogy a gyerekek nem megfelelő viselkedésének leggyakrabban az óvónő vet véget, így ő lesz az a személy, aki felé a dühét kiélheti, ő a tárgya a dühének. Megfigyelhető, hogy vannak olyan gyerekek akik, a rombolásban látnak megoldást a gondjaikra, mások „munkáit” szemrebbenés nélkül képesek tönkre tenni.

Nyilván való, hogy az agresszió megélését az óvodapedagógusok és a gyerekek is másként érzlelik. Amiben azonban megegyeznek, az hogy a fiúk sokkal agresszívebbek, mint a lányok.⁵ Bár bebizonyított tény, hogy sok tekintetben a pedagógusok (főként a huzamosabb ideje a pályán dolgozó pedagógus) a játékos verekedést sem tudja már egy könnyed játéknak vélni, hanem jelentős szankciókat mér a gyerekekre. Valamint, ami még szintén jellemző a pedagógusokra, bár önkéntelen és minden pedagógus elvben küzd és elítéli is egyben az a gyermekek „címkézése”. Sajnos akarva akaratlanul rögzül a felnőttekben, és ha sikerül is beismerniük, hogy ők ilyenek, akkor is nagyon nagy munka áll előttük, hogy az ösztönösen jövő gondolataikat még kimondásuk előtt képesek legyenek megfékezni.

Az iskolában gyakran tapasztalható, hogy a tanító vagy tanárok a gyerekek agresszív megnyilvánulásait agresszióval kezelik le és úgy gondolják ezzel megoldották a problémát, hiszen a gyerek ezt követően már a jelenlétükben nem mutatott agresszív viselkedésformákat. Viszont ez alapjában rossz gondolat, mivel az erőszak, erőszakot szül, csupán a tárgya lesz más. Elképzelhető, hogy a gyerek azt követően nem a tanárával, hanem sokkal inkább gyengébb tásaival, állatokkal kapcsolatosan éli ki agresszióját, mivel a tanárától egy újbóli megerősítést követési mintát kap.

A regresszív gyerek

A kudarcok által okozta sérelmek kiélésének egy másik formája. Az agresszív gyerek ellentéte a regresszív.⁶ Mivel visszahúzódóbb így a pedagógusok sokkal inkább kedvelik, mint az agresszív gyereket. Azt a látszatot kelti, hogy lusta vagy nem érdeklik a pedagógus által közölt információk. Szorongása oka alacsony teljesítőképességének és mivel passzív, ez jelentős mértékben lelassítja, sőt meggátolja fejlődését. Ezek a gyerekek nagyon sok tévhitel rendelkeznek a saját életüket illetően: a csoport tagjaként izoláltnak érzik magukat, alárendeltnek, manipulációs eszköznek. Félnak a számonkéréstől és a nehéz anyagoktól. Az óvodában erre megoldás lehet az egyéni foglalkozás, amikor az óvónő csupán egy gyerekre összpontosítja figyelmét, vagy épp a csoportos verselések mondókázások révén, amikor a gyerek a csoport teljes jogú tagjaként, elveszve a csoportban, hogy ne kelljen attól félnie, hogy kinevetik, vagy kudarc élménye lesz, és önfeledten részt vehet a tevékenységben.

⁵ Uo., 182.

⁶ Uo., 183.

Azonban az iskolai körülmények között, mivel ezek a gyerekek sokkal csendesebbek és nem okoznak annyi problémát a pedagógusoknak, így gyakran megtörténik, hogy a gyerekek funkcionális analfabétaként elvégzi az iskolát.

A szociális zavarok

A szociális zavarokkal küzdő gyerekek életében nagyon nehéz a társas kapcsolatok kialakítása és a közösségbe történő beilleszkedés. Az okok nagyon sokfélék lehetnek, és ami még tovább nehezíti ezeknek a gyerekeknek a kezelését az az, hogy az okok és a tünetek között nincsenek összefüggés. Így a pedagógusok leginkább a tünetekre tudnak reagálni, azonban nem a megfelelő módon. A szociális zavarokkal küzdő gyerekek ritkán tűnnek ki az óvodai csoportokban, ezek a tünetek leginkább iskolai körülmények között nyilvánulnak meg. A legtipikusabb iskolai megnyilvánulások a következők: a hazudozás, a lopás, a szökés, a csavargás valamint a narkózis.⁷

Az agresszió vizsgálatánál egyértelműen meg kell vizsgálnunk az agresszió eredetét. Rendkívül nagy jelentősége van az érzelmeknek az agresszió kialakulásában. Az érzelmek megnyilvánulási, kifejezési formái részben öröklött, részben a társadalmi közeg által gyakorolt hatásra alakul ki. Általános tapasztalattól azt a következtetést szűrjük le, hogy az újszülöttek valamilyen belső vagy külső inger hatására bizonyos izgalmi állapotba kerülnek. Ekkor az újszülöttek ösztönösen a gyenge, megnyugtató ingerre a kellemes, míg a durva erőszakos és bántó ingerre a kellemetlen érzéseket kezdi el indukálni.⁸ A két érzelm csoport három hónapos kor körül kezd elhatárolódni egymástól. Azonban ekkor az érzelmek még nagyon kezdetlegesek. Ekkor az újszülöttek minden pozitív ingerre (anyai szeretet megnyilvánulása, étkezés) elragadtatással, míg minden negatív ingerre (fájdalom) aggodalom formájában reagálnak. Azonban az egyre bővülő tapasztalatok révén a gyerekek érzelm világa egyre színesebb és gazdagabb lesz. El kell mondanunk, hogy a tanulás folyamat melynek révén a gyerek megtanulja, hogy féljen egyes veszélyes dolgoktól, és hogy következő alkalommal majd próbálja meg elkerülni, nagyon fontos olyan tekintetben, hogy a gyerek az idők múlásával majd képes legyen önállóan is vigyázni saját épségére és ezzel egyúttal óvatosságot is tanulnak. Viszont itt is ki kell emelnünk, hogy a szülők gyakran nem találják meg azt az „arany középutat” amely a legideálisabb lenne a gyerek neveltetése szempontjából. Gyakorta azzal a szülői hozzáállással és viselkedésformával találkozunk, hogy olyan mértékben féltik gyermeküket minden esetleges bajtól vagy sérüléstől, hogy szinte

⁷ Uo., 183.

⁸ SÉRA László, *A motiváció és az érzelem = Általános pszichológia*, szerk. KOZMA Béla, Pécs, Comenius Bt., 2001, 185–194.

semmit nem engednek meg gyermek számára - túlféltő családi attitűd. Ennek azonban azt a negatív következmény vonja maga után, hogy a gyermek felnőtt korában szinte képtelen lesz önállóan megállni a saját lábán és mindig a szülei véleményére lesz utalva, hiszen gyermek korában az önálló véleményalkotás képességét elnyomták benne a szülők. Most már tudjuk, hogy hogyan alakulnak ki a pozitív és negatív ingerre a kellemes és kellemetlen érzelmek csoportja, most tehát vizsgáljuk meg, hogy milyen sorrendben is alakulnak ki az egyes érzelmek. Erre az évtizedek során számtan kísérlet adódott. Tekintsük tehát át őket:

Harlow a hatvanas években, majomkísérletekkel próbálta kideríteni az érzelmek kialakulásának sorrendjét. A majomkísérletek során izolációs technikát alkalmazott, ami annyit takart, hogy a kis majmokat születésük után elválasztotta édesanyjuktól és egyúttal a majom populációtól is, majd később, hosszabb-rövidebb idő után, megpróbálták visszailleszteni a normális közösségi életbe.⁹ A majmokat három csoportban vizsgálták, az első csoport tagjait három, a második csoport tagjait hat, míg a harmadik csoport tagjait tizenkét hónapra választották el a normális élettől.

A természetes közegben fejlődött társakkal szemben a három hónapig izolált majmoknál nem tapasztaltak behozhatatlan lemaradásokat. Más dolgokat figyelhettek meg a hat hónapig izolált közegben felnövekvő majmoknál, hiszen azok a majmok képtelenek voltak egészséges kapcsolatot teremteni társaikkal, sőt nem ez volt a legnagyobb probléma, hanem hogy egész életük során rettegetek a normális módon felnőtt majmok viselkedésétől.

A tizenkét hónapon keresztül elzártan felnőtt majmok a közösségbe történő vissza illesztés után, alig tudtak a külső ingerekre reagálni. Teljes apátia volt megfigyelhető náluk valamit pánik jellemezte viselkedésüket.¹⁰ Nem játszottak és szinte teljesen leállt a mozgásfejlődésük, hiszen szinte alig mozogtak. Egész életükben nem tudtak beilleszkedni normális társaik közé, sőt az ösztönös dolgokat például az utódok nemzéséhez is idegenként viszonyultak. Az ilyen nőstények menekültek a hímek elől, és ha nagy nehezen sikerült is utódnak életet adniuk, nem törődtek velük és rossz anyák voltak. Ez nem meglepő viselkedés, hiszen ők sem tapasztalták meg az anyai szeretetet és ők ezt visszaadni sem tudták. Amit ez a vizsgálat sorozat bemutat és alátámaszt az az, hogy a sokáig izolált körülmények között növekedett majmoknál, nem alakulnak ki pozitív érzelmek, még az anyai szeretet sem.

Ezt követően még egy kísérletre került sor, ahol összezárták a hat és a tizenkét hónapig izoláció alatt fejlődött majmokat. Azt figyelték meg, hogy a rövidebb ideig elkülönített majmok azonnal agresszív viselkedés produkáltak gyengébb társaikkal szemben, akik még

⁹ Uo., 186.

¹⁰ Uo., 187.

önvédelmi agresszióra sem voltak képesek. Ebből a vizsgálatból az is kiderül, hogy az agresszió kialakulása valahol fél év és egy év között van. A hat hónapig elkülönített majmok agressziója is különbözik az egészséges egyedek agressziójától. Hiszen az egészségesek csupán indokolt esetben támadtak, míg az elkülönítettek minden egyes alkalmat kihasználtak a bántalmazásra, ha náluk gyengébbel találkoztak.

Harlow magyarázata szerint tehát, elsőként a szeretet alakul ki egészséges körülmények között, amely szinte meggátolja az agresszió elhatalmasodását. Mivel tudjuk, hogy a hat hónapnál tovább izolált körülmények között nevelkedett majmoknál nem alakult ki a szeretet, így egyértelmű hogy nem volt, ami gátat vessen az agresszióknak. Az érzelmek kialakulásának tehát a sorrendje a szeretet, félelem és végül az agresszió.¹¹

Az agresszió tehát, szándékos fájdalom okozása. A harag biztosítja azt az érzelmi hátteret, ami akár a felnőttet, akár a gyereket agresszív megnyilvánulásra ösztönöz.

Az érzelmek osztályozása

Az érzelmeket nagyon sok szempont alapján lehet csoportosítani. Osztályozhatjuk az alapján, hogy *a*, embernél – állatnál egyaránt megtalálhatók *b*, csak jellemzők. Megkülönböztetünk alapérzéseket (öröm, bánat, félelem, harag undor, meglepődés). Az alapérzelmek megnyilvánulásai minden kultúrában jelen vannak és a csecsemő fejlődése során is azonos sorrendben alakulnak ki.¹²

A modern kor gondolkodói közé tartozik Plutchik, aki egy ún. „érzelemkerékkel” próbálja szemléltetni az elsődleges, másodlagos és az összetett érzelmek viszonyát.

Az érzelmi állapotok jellege szerint megkülönböztethetünk hangulatot, indulatot és szenvedélyt.¹³ A hangulat nem a legélénkebb érzelmi állapot, viszont hosszú ideig hatást gyakorol az ember viselkedésére, magatartására. A hangulat szinte állandó meghatározója az egészségi állapot, de szintén nagy hatással van a hangulat alakulására az sikerének vagy sikertelenségének megélése. Az indulat gyors lefolyású, fokozott érzelmi megnyilvánulásra készítő állapot, mely hevesen tört a felszínre. Indulati cselekvéskor az emberek gyakran követnek el olyan dolgokat, amiket leginkább a megfontolatlanság és az érzelmi kontrol hiánya jellemez. A szenvedély rendkívül erős és tartós érzelem, ami szinte hatalmába keríti az embert. Megkülönböztetünk erkölcsileg értékes szenvedélyeket, mint pl. a hivatásszeretet, alkotásvágy és az erkölcsileg negatív szenvedélyeket, melyek olykor akár az emberek életét is veszélyeztethetik pl. alkohol, kábítószer.

¹¹ Uo., 188.

¹² Uo., 188.

¹³ Uo., 189.

Az óvodai közegben a lányoknál, az agresszió enyhébb formái figyelhető meg, mint a csipkedés, csúfolódás, míg a fiúknál a verekedés. Az óvodában gyakran verekedő gyerekek, valószínűleg az otthoni agresszióra, szintén agresszív választ kapnak, és így miután otthon nem élhetik ki magukból a felgyülemlett feszültséget, így ők az óvodai csoportban, társaikon vezetik le. Ezt nevezzük az agresszió átvitelének¹⁴ Egyértelmű, hogy az óvoda dolga nem az agresszió teljes visszaszorítása, hanem olyan feszültség oldó módszerek és stratégiák kidolgozása, ami által teljesen kizárhatók az agresszív megnyilvánulási formák. Valamint az állam, is arra törekszik, hogy az agressziót a közösség és az önvédelem szolgálatába állítsák és a társadalom által is elfogathatóvá tegye (sportágak).

A roma közösség eredete és jelenlegi helyzetük

A romák eredetileg India északi részén éltek és nomád életformát folytattak. Az időszámításunkat követő 5. és 10. századi időszakokban a terület gyakori háborúi és az iszlám terjeszkedése elől menekültek el. Európába érkezésük előtt huzamosabb időt töltöttek a jelenlegi Irán és Törökország területén. Közép- és Nyugat-Európában hosszabb balkáni tartózkodás után, a 15. század elején jelentek meg. A magyarországi írásos emlékek legelőször 1416-ban említenek Brassó mellett táborozó romákat.¹⁵ A kezdetekkor a romák, nagy segítséget és szolgálatot biztosítottak a közösség számára, segít kezdtek a várak fegyverzetének karbantartásában, a régiekből új fegyvert kovácsoltak. A vándorlásukat az uralkodók rendeletekkel tették lehetővé. Néhány évtized alatt szinte minden európai országban megjelentek. Az Európába folyamatosan érkező romák olyan szolgáltatásokat biztosítottak, amikre a majorságokban élőknek igényeik voltak, pl: kosárfonás, orsóképzítés, kötélverés. A majorságok igényeinek kielégítése folyamatos vándorló életmódot biztosított a romáknak, átlagosan egy évnél hosszabb időt egyik helyen sem töltöttek.

Európában a cigányellenes törvények bevezetése, a cigányok üldözése és irtása a céhek kialakulásával függött össze, mivel a cigányos tevékenysége a céhipar számára konkurenciát jelentett. A letelepedésüket halállal történő büntetésüket legelőször 1501-ben iktatták törvénybe Angliában, és mivel ennek nem volt szemmel látható hatása, így 131-ben tizenhatalmazó romát akasztottak fel.¹⁶ A letelepedésüket tiltó rendeleteket ennek hatására több ország is praktizálta: Svédország, Poroszország, Dánia. Kelet-Európa országaiban a

¹⁴ SÉRA László, *A motiváció és az érzelem = Általános pszichológia*, szerk. KOZMA Béla, Pécs, Comenius Bt., 2001, 185–194

¹⁵ DR. ÉDER MÁRIA, *Visszatekintés=Aki cigány útra ment*, szerk. POPPER Péter, Kaposvár, Saxum Bt., 2002, 11

¹⁶ Uo., 12.

romák kiűzése fel sem merült, sőt a törökdúlás után elnéptelenedett területekre Mária Terézia törvényekkel biztosítottak a megfelelő letelepedési körülményeket.

Az évtizedek és évszázadok során gyakran változott a romák megítélése. Nógrád megye vezetői 1679-ben az egyik rendeletükben így nyilatkoznak, „a cigányok istentelen népét bárki a megye területén, szabadon, minden könyörület nélkül elfoghatja, holmijától megfoszthatja és üldözheti”. Nyilvánvalóan a nagymértékű munkaerőhiány miatt került sor 1691-ben a romák letelepedésének lehetőséget adó státútum megfogalmazására. Ez a letelepítési törekvés részint megvalósult, hiszem a 18. század végére szinte minden tehetősebb földes úr telepített jobbágyszervezetekbe romákat, akik tartósan meg is telepedtek az adott községekben. Viszont az igazi céljukat nem érték el, hiszen a roma lakosság nem állt rá a földművelő életmódra. Ebben az időszakban teherbírási adókból adódó periférikus munkákat, idénymunkákat, valamint a hozzájuk leginkább közel álló ezermester tevékenységet végezték, ami nagy hasznot jelentett a gazdaság számára. A cigány közösségek megélhetésüket a tevékenységükből jövedelmezítették, a jövedelem forrásaik pedig nem a roma közösségek tagjai voltak, hanem a jobbágyok.

Magyarországon a teljes hanyatlás időszaka, az első világháború utáni idősakra tehető. Megjelentek a zsidótörvények, amelyek fokozatos erősödése a holokausztba torkollott. Ennek fő mozgató rugója az volt, hogy azok a zsidó származású személyek, akik megbíztak a rájuk vonatkozó emancipációs törekvésekben és tőkéjük egy részét, az állam ipari fejlődésére ajánlották fel, az ország széthullása után már nem kívánatos személyek voltak, és végül vallási hovatartozásukat faji kérdéssé változtatták.¹⁷ Hasonló tényezők befolyásolták a romák helyzetét is. A gyors sebességgel fejlődő nagyipar, részben feleslegessé tette a kézműves ipar tevékenységét. Ennek köszönhetően a romáknak nem jutottak kellő munkalehetőséghez, a férfiak ritkábban kaptak idénymunkákat, az asszonyok kéregettek. Folyamatosan romlott a presztízsük és mikor jelenlétük már a magán tulajdon veszélyeztette, a romák egy részét megközelítőleg 50 000 embert hurcoltak megsemmisítő táborokba, ezt nevezzük cigány holokausztnak.

Ha a roma közösségeket és vele párhuzamosan a magyar közösséget vizsgáljuk, akkor be kell, hogy ismerjük, hogy a két közösségnek egymástól való elkülönülését jelentős mértékben befolyásolja a meglévő előítéletek.

Előítéletek kialakításánál az emberek bűnbakokat keresnek a meglévő problémákra. Jelen korunkban ezt gyakran a romákon csapódik le. A „bűnbak” elméletnek van egy nagyon

¹⁷ Uo.,20-21.

jelentős mozgatórugója, ami nem más, mint az agresszió. Az agresszió lehet egyéni vagy kollektív.

Egyéni megközelítésből az indulati késztetésről beszélünk, amit befolyásolnak a gátló tényezők. Ha a gátló tényezők hatása gyenge, akkor indulatvezérelt magatartásról beszélünk, amely megnyilvánulhat verbális (beszédbeli sértés) vagy indulati cselekmény (testi sértés) formájában.

A kollektív agresszió eddigi legdrasztikusabb formája az első világháború során volt tapasztalható, a holokauszt formájában.

A roma közösségek tagjait gyakran azért ítéljük el, mivel úgy tapasztaljuk, hogy deviáns megnyilvánulásokat produkálnak. Deviáns magatartáson általában azt értjük, ha valaki letér a társadalmilag elfogadott útról, nem fogadja el a társadalom normatív függéseit. Idesorolják a kábítószer-fogyasztást, az alkoholizmust, az öngyilkosságot, az egyes szexuális szokásokat és a bűnözést is.¹⁸ Több dolog miatt térhetnek le az egyének, a társadalom által meghatározott útról.

Vannak olyanok, akiket származási, kissebségi vagy vallási hovatartozásuk miatt nem engedek a járható úton haladni. Ez a származási stigma kényszerdevianciája.

Vannak olyanok, akiknél a kedvezőtlen szociális állapot, mint környezeti hatások, más születésüktől megpecsételi a sorsát. Ez az ún. szociogén deviancia. A roma közösségek tagjait gyakran a származási stigma és a kedvezőtlen szocializációs hatások együttesen sújtják. Ezek a tényezők még mind háttérbe szorul az ember életét meghatározó családi háttér mellett. A családban megélt problémák, csalódások, negatív követési minták a gyermekben súlyos magatartási problémákat okoznak, ami következményeként nehezen kezelhető gyerekké válnak, problémás lesz a gyermekközösségekbe történő beilleszkedés. Az egészséges személyiség fejlődés szinte legmeghatározóbb feltétele, a biztonságos és harmonikus családi háttér megléte. Azokat a gyerekeket, akiket összetartó családban, mindkét szülő, együtt kölcsönös együttműködéssel, szeretetben és bizalomban nevel egy láthatatlan védettséget kap a bűnözővé válás ellen. A hazai vizsgálatok tekintetében egyértelműen elmondható, hogy a bűnözői rátát magasan uralják a 15 éves korosztályban, azok a gyerekek akik, nevelőotthonokban nőnek fel. Ennek egyetlen magyarázata van, mégpedig az, hogy számukra, nem volt meg a biztonságot jelentő otthon és az ott rejlő támogatás és szeretet. Tudnunk kell, hogy a deviánsviselkedés nem öröklődik, hanem a gyermekkori testi-lelki elhanyagoltságnak és az ezzel járó bántalmazásoknak a következménye. Az iskolákból történő megszökés,

¹⁸ Uo., 75-77.

verekedés, hazudozás, alkohol és kábítószer-fogyasztás, a deviáns irányú fejlődés megnyilvánulásának jelei.¹⁹

Szociometriai kérdőív

A szociometriai kérdőív lehetőséget ad, az egyes személyek (esetünkben gyerekek) közötti kapcsolatok feltérképezésére. Legyen akár rokon akár ellenszenvi kapcsolat mégis kölcsönös viszonyról beszélünk, ennek meglétékor. Jó magam is ezen kapcsolatok felmérésére törekedtem. Vizsgálatom, amelyben arra voltam leginkább kíváncsi, hogy az általam megfigyelt gyerek, aki nyilvánvalóan agresszióval küzd, milyen helyet foglal el a csoport életében. Rokonszenvi kapcsolatra, funkcióra, egyéni tulajdonságra és népszerűsége vonatkozó kérdéseket tettem fel a csoport tagjainak. A kérdések tehát a következők az egyes szempontok szerinti csoportosításban.

Rokonszenvi kérdéssel

- 1, Kiket tartasz te a legjobb barátodnak?
- 2, Kiket hívnál meg a születésnap bulidra?
- 3, Kivel, szeretsz a legjobban játszani?

Funkcióra vonatkozó kérdések

- 4, Ha az óvó néni megbetegedne, kik lennének a csoportból azok a gyerekek, akik a legjobban tudnák helyettesíteni?
- 5, Kik lennének a legjobb naposok?

Egyéni tulajdonságra vonatkozó kérdések

- 6, Kik segítenek neked a legtöbbször felállni, ha véletlenül elesel az udvaron?
- 7, Szerinted melyik gyerek mondja a legszebben a mesét?
- 8, Mit gondolsz kik a legügyesebb segítők a csoporttársaid közül?

Népszerűség

- 9, Szerinted melyik gyerekkel szeret a legtöbb gyerek játszani?
- 10, Szerinted kinek van a legtöbb barátja a csoportban?
- 11, Szerinted ki öltözködik a legszebben a csoportban?

A szociometriai mérés elvégzésének helye a sátoraljaújhelyi Tündéerkert Óvoda Szlovák csoportja.

¹⁹ Uo.,79-88.

Interjú a roma közösségek tagjaival

Azért tartottam fontosnak, hogy interjút készítsek ennek a közösségnek a tagjaival, mivel mélységesen elutasítom a megbélyegzést és az elítélést, és ezen interjúk révén szeretnék lehetőséget adni számukra, hogy véleményüket és meglátásukat megosszák a közvéleménnyel. Interjúmban öt roma szülőt hallgattam meg, akik úgy tapasztalták, hogy gyermekük agresszív személyiség tulajdonságokat visel magán. A következő kérdésekkel vezettem a beszélgetésünket:

- Hogyan szólnak rá a gyerekre?
- Úgy érzi, hogy az ön gyereke produkál agresszív megnyilvánulásokat?
- Hogyan fegyelmeznek?
- Büntetés - jutalmazás, hogyan működik?
- Mit gondol, mi miatt vált gyermeke agresszívvé?
- Mit gondol, mi lehet (ne) a megoldási lehetőség?
- A családból kire hallgat leginkább gyermeke?
- Mi az a módszer, amivel kordában tudja tartani gyermeke agresszióját?

Az első két interjúalanyomnak olyan roma édesanyát választottam, akik három gyermeket nevel férjével, és mégsem tartom sem én sem ők agresszívnek gyermeküket. Kíváncsi voltam, hogy miben különbözik a neveltetési módszereik és, hogy ők hogyan látják, hogy miért vannak, olyan családok ahol a gyerekek agresszívvá tudnak válni.

Az első családnál az édesanya, interjúm alanya érettséggel rendelkező nő, aki régebben a rendőrségnél titkárnői posztot töltött be. Az anyán egyértelműen látható volt, hogy mindent megtesz azért, hogy gyermekeit a lehető legtovább tudja taníttatni, ahogy mondta is „Inkább krumplit eszek, de tanuljanak!”. Elmesélte, hogy ő nagyon szeretné, hogy ha a fiai sokra vinnék, mert nagy embereket akar a fiaiból, hogy később, majd már a fiúknak könnyebb legyen az élete és ne keljen semmiben sem hiányt szenvedniük. Véleménye szerint, az ő gyerekei nem produkálnak agresszív megnyilvánulásokat. Úgy gondolja, hogy ez azért van, mert gyermekeire a lehető legtöbb időt rászánja, a velük töltött idő szent. Ha valamelyik gyerekhez, leül tanulni, akkor abból a szobából mindenkit kiküld, hogy gyermeke figyelmét, semmi ne terelje el. Nagyon fontosnak tartotta a szoptatás jelentőségét is, mert mindhárom fiát két évig szoptatta, és ha lehetett volna még tovább is, akkor még szívesen szoptatta volna őket, mert elmondása szerint ez egy anya kötelessége. Mert szerinte az anyatejtől lesznek a gyerekek testileg és szellemileg is fejlettek. Elmondása szerint, azért alakul ki az agresszivitás a gyerekekben, mert községünkben és a környéken egyaránt nagy a szegénység, valamit azért mert sok szülő, nem kész még a szülői teendőkre, és nem tudja, hogy milyen felelősség hárul

rájuk. Arra a kérdésemre, hogy hogyan lehetne az agresszív gyerekek viselkedését a normálisra visszaterelni, azt válaszolta, hogy a szülőknek kellene az összes figyelmüket arra a gyerekekre összpontosítani. De sajnos ekkor nagyon sok szülő inkább leveszi a gyereke neveléséről a kezét és azt mondja, hogy, „Én ezzel a gyerekkel már nem bírok” és leggyakrabban másra próbálja rákenni azt, amit ő rontott el. Valamint egyértelműen kijelentette, hogy sok gyerek, aki még kisgyermek korban nyugodt, az iskolai közegben a rossz társaság hatására elromlik. Szomorúan mesélte, hogy annak a figyelemnek, ami még az óvodában megvolt, még a tized részét sem kapják meg az iskolában, és ez lehet a probléma, mert ha a tanítók megfelelően figyelnének oda gyermekeikre, akkor sok mindent meg tudnának előzni. Valamint, nagyon fontosnak tartja, hogy azoknak a személyeknek, akik az iskolában vagy az óvodában dolgoznak, megfelelő képzettsége legyen, mert szerinte, csak az tudja minőségi oktatásban és nevelésben részesíteni a gyerekeket, aki kiválóan érti a szakmáját. Az is elmesélte nekem, hogy ő a gyerekeit mindig nyugodt csendes környezetben nevelte és hogy szerinte azok a szülők, akik pénzt ígérnek a gyerekeknek azért, hogy ha tanulnak, ezáltal ölik ki belőlük a kötelesség tudatot. Kíváncsi voltam, hogy a gyereket, milyen módon büntetik és jutalmazzák. Megtudtam, hogy az anyuka, nem csupán elcsendesíti, hogy, „Ne csináld már” vagy „Fejezd be”, hanem az okokkal és a következményekkel is szembesíti a gyerekeket, és így a gyerekek is megértik, nem pedig csak homályos tiltások vannak előttük. Az anyuka elmondta, hogy amivel kordában tudja tartani a gyerekeket, hogy azokat a dolgokat vonja meg tőlük, amiket a legjobban szeretnek pl. templomba járás, televízió. A kisebb gyermek elmesélte, hogy ők azért nem verekednek, mert félnek az anyjuktól, hogy ha megtudja, akkor kikapnak. De a nagyobbik fiúk, aki már tizenhét éves ő azt mesélte, hogy ő tudja, hogy a verekedés nem vezet sehová és így feleslegesnek látja. Az anyával folytatott beszélgetésben úgy tapasztaltam, és a gyerekek is megerősítették, hogy ő a dominánsabb a két szülő közül és a gyerekek is rá hallgatnak inkább. Ez talán azért is van így, mert az apa gyakran megissza, és ezt a gyerekek nem szeretik.

Úgy gondolom, az hogy a gyerekek nem váltak agresszívvá nagymértékben az anya felvilágosult gondolkodásának köszönhető. Valamint annak, hogy az anya otthonról olyan értékeket hozott, amit szeretne tovább adni a gyerekeinek is, és folyamatosan ösztönzi őket, hogy minél többet tanuljanak, mert csak így érhetik el, hogy ne legyen olyan nehéz az élet. Örültem neki, hogy ilyen ösztönző, buzdító nevelési formával találkoztam.

A második család, ahol interjút készítettem teljesen más volt a gondolkodást és a fegyelmezést illetően is. Ennek a családnak két fiú és egy lány gyermeke volt. A szülők elmondták, hogy ők nem tapasztalják úgy, hogy a gyerekeik agresszívak lennének, de

megjegyezték, hogy miután elkezdtek, az általános iskolát, akkor gyakran észrevették, hogy a kortársaikkal verkedtek. Valamint azt is megtudtam, hogy a legkisebbik gyereket, a kislányt egyáltalán nem tudják fegyelmezni. Azt is elmesélték, hogy ők mindig is kislányt akartak és a harmadik gyerek hála Istennek, az lett. Így leginkább az van, hogy amit a kislány kitalál, az úgy van. Megengedő nevelési formát alkalmaznak, ami viszont meglepő, hogy ez csak a kislányra vonatkozik. Ennek a családnak a fegyelmezési szokásaira az volt a jellemző, hogy nem az okokat mondta el a gyerekeknek, hogy miért nem rosszalkodjanak, hanem sokkal inkább a meglévő problémának akartak rögvest gátat vetni, ezért ilyesmiket mondtak: „Ne idegesítsetek!”, „Hagyjátok abba!”. Az anya szerint a gyerekek, azért nem váltak agresszívvá, mert a család nagyon sok időt tölt együtt, és szinte minden hová együtt mennek. Megtudtam, hogy a családban az apának van a legnagyobb tekintélye, ez abból adódik, hogy egyszer mindkét fiút nagyon megverte az apa és azóta, akármit mond, az apa az úgy történik. Ahogy a fiúk is lemondták, azóta egy újjal sem nyúlt hozzájuk az apjuk, de nem is adnak rá okot neki, mert tartanak tőle. Az anya megosztotta velem, hogy gyakran ha megtud valami rosszat a fiairól, inkább megbeszéli a fiúkkal, de nem mondja el az apjuknak, mert nem akarja, hogy verés legyen a vége. Az az egykori verés, nem csupán a gyerekekben, de az anyában is mély nyomot hagyott. Ahogy az előző interjúm során, úgy a mostaniban is alátámasztották, hogy az óvoda biztosította a megfelelő közeget a gyermekek egészséges fejlődéséhez, de az iskola már nem. Bár úgy gondolják, ez nem a képzettség kérdése, mert szerintük teljesen mindegy, hogy van-e egy óvodapedagógusnak, vagy tanítónak diplomája vagy sem. Ebben a családban a szülők és a nagyszülők is összhangban kijelentették, hogy szerintük, az agresszív gyerekeken már csak a pszichológus segíthet. És hogy azokban a családokban, ahol agresszívvá váltak a gyerekek annak tudható be, hogy nem jutott a szülőknek elég idő a gyerekekre.

Ennél a családnál folytatott interjúm során, megtapasztaltam és el is mondták, hogy igyekeznek minél jobb körülményeket megteremteni a gyermekeiknek, de már több gyereket nem vállalnának, mert úgy érzik, nem hagyhatják, hogy az utcán nőjön fel, azt pedig nem akarják, hogy hiányt szenvedjen a fejlődése során. Pozitív csalódás ért, mert ennél a családnál is azt tapasztaltam, hogy a gyerekek a család középpontjai és rengeteg figyelmet kapnak.

Esettanulmány elkészítése

Eset aprólékos bemutatása:

Vizsgálatunk tárgya Ádám, aki 2000.10.03-án született Sátorajaujhelyben, egy 8 gyermekes család 7. gyermekeként és 9 éves koráig Sárospatakon élt. A családdal 2001.07.01-én vette fel a családsegítő szolgálat a kapcsolatot, ekkor Ádám még egy éves sem volt.

A probléma oka, ami miatt segítségre szorult a család: A család a gyermekek számára életviteli, lelki és mentális veszélyeztetető közeget jelentet és hátrányos helyzetük tovább rontotta ezeket a problémákat. Ekkor a családsegítő minden gyereket gondozásba vett, hiszen a családsegítő szolgálat célja, hogy megoldási stratégiákat nyújtson a családoknak és, hogy a lehető legtovább a családban tartsa a gyerekeket.

A legnagyobb probléma mindkét szülő alkohol problémája jelentette. Az édesanya csupán elszórtan fogyasztott, de az édesapa rendszeres alkoholfogyasztó volt.

A család problémáira addig nem is derültek fény, míg a két idősebb lánygyermek otthon volt, hiszen a kisebb testvéreiket és a ház körüli teendőket képességeikhez mérten megpróbálták elvégezni. Majd miután elhagyták a családi otthont, a két szülő mondhatni magára maradt az öt fiú nevelésében. Több bejelentés is érkezett, mint vizsgálatunk személye Ádám és a többi fiúgyermekről is, amiket főként a szomszédok küldtek be. Azok a dolgok, amiket ők a leginkább problémának tekintetek az alábbiak voltak:

- a gyerekek, még a legkisebb is a nap legnagyobb részében egyedül van, csupán kiskorú testvéreire hagyva, szülői felügyelet nélkül
- esténként a gyerekek éjszakáig az udvarban hangoskodnak, ami zavarja a szomszédokat, hiszen aludni szeretnének. A szomszédok úgy tapasztalták, hogy a szülők alkoholizálása miatt nem engedik a gyerekeknek, hogy a lakásban tartózkodjanak.

Miután ezek a bejelentések megtörténtek, a családsegítő szolgálat dolgozói kilátogattak ismét a családhoz.

Az ekkor készült családsegítői vélemény: „, A szülők közötti feladatmegoldás nem működik, az anya a hat gyerek körüli teendőket időnként elvégzik, bár határozottan nagy segítséget jelentett számára a két idősebb lánygyermek. A gyerekek fizikai ellátása (étkezés) biztonságos, de alapvető nevelési- fegyelmezési problémák vannak a gyerekeknél. Veszélyeztettségüket abba látom, hogy az anyának nem jut elegendő figyelme a kisebb és nagyobb gyermekekre egyaránt. A gyerekek egész nap szabadon, aktív szülői jelenlét nélkül nevelkednek fel. A nem megfelelő szülői minta és a családban történt események (idősebb

fiútestvér börtönben, lányok terhessége) között a gyerekek számára a normális körülmények közötti nevelés lehetősége csekély.”

Ekkor a következő dolgokat vállalta el az anya:

- hogy gyermekei szabadidejére jobban odafigyel, esetenként nem hagyja kint sokáig a gyerekeket
- a rendszeres kapcsolattartást a családsegítő szolgálattal

Azok a külső körülmények melyeket a családsegítő megfigyelt Ádám tekintetében: rendkívül leromlott, leamortizálódott önkormányzati lakásban élt a család, a gyereknek csak néhány játéka van, nincs saját szobája, Ádám édesanyjához kötődig leginkább és testvéreivel szépen eljátszik, csupán az udvarban lévő gyerekekkel szemben mutat agresszív megnyilvánulásokat. Ezt követően a családsegítő 2002 októberén látogatta meg ismét a családot. Ami változás történt, az hogy a két idősebb gyerek szót fogad édesanyjának és már nem jár ki esténként. Valamint, hogy az édesanyjának sikerült munkát vállalnia, így való igaz, hogy így valamivel több pénz jutott a család részére, azonban visszatért a család a kiindulási problémához, hogy a gyerekekre nem jut elég idő.

Úgy tapasztalta ekkor a családsegítő, hogy az anya igyekszik vállalt teendőit betölteni, és hogy a szülők közül őt kell támogatni, hiszen megfigyelhető nála a közös munkára való törekvés. Azonban felhívták az anya figyelmét, hogy gyermekei mentális és kommunikációs fejlesztésére törekedjen.

Ezt követően, úgy tűnt, hogy a család kilábal a problémából, hiszen nem történtek bejelentések, és a családsegítő is fejlődést tapasztalt a család részéről. Majd 2005-ben egy újabb látogatás során a szomszédok is alátámasztották, hogy az anya alkohol problémái nem javultak, sőt az utóbbi időben, szinte mindig partner a férjével folytatott alkoholizálásban. Ami még ekkor kiderült, hogy az anya a kilencedik gyermekével várandós.

Miután ezt tapasztalta, és ezeket az információkat megtudta a családsegítő, ideiglenesen harminc napra gyermekotthonba helyeztette mind az öt gyermeket. A harminc nap elteltével, mivel az anya megbízhatóságáról ígéretet tett, így visszakaphatta gyermekeit.

Sajnos, mivel a körülmények, a szülők hozzáállása és a gyerekekre fordított idő mennyiség nem változott, így véglegesen 2009-ben került gyermekotthonba Ádám és vele együtt testvérei is, de nem egy otthonba.

Azért tartottam fontosnak nem csupán a gyermek viselkedését, de a családi körülményeit is megvizsgálni, mivel a szociális környezet az egyik legfontosabb tényező, ami meghatározza, és folyton hatással van a gyermek viselkedésére, magatartására.

Ádám 2009 óta nevelőotthonban él, jelenleg tizenkét éves. A bekerülését követő néhány hónapon belül küldte a nevelőotthon egyik gondozója Ádám viselkedéséről szóló összeállított és szinte minden térre kiterjedő elemzését, ami az utolsó dokumentált adat volt Ádám kilétéről a családsegítő szolgálatnál. A következő dolgokat olvashattam benne: Ádám beköltözése után korán, már esténként nyolc órakor lefeküdt, és már hajnalok hajnalán 4-5 órakor felébredt. Ilyenkor nem hagyta társait pihenni, hangoskodott és rendetlenkedett. Ami megfigyelhető volt nála, hogy nem volt kialakul napi rendje, és ez a kezdetekben jelentősen megnehezítette a mindennapjait. A szabadidős tevékenységek során Ádám nem hagyta társait TV-t nézni, folyamatosan zavarja és molesztálja őket. Kedvenc tevékenységei a biciklizés, gördeszkázás, számítógépes játékok.

Kiemelkedő volt a házimunkák végzésében, szívesen ment az első perctől iskolába, nagyon örült az új iskolai felszereléseknek, amire sajnos nem vigyázott. Az iskolai teljesítménye jó mind a matek, mint az olvasás tekintetében.

Az étkezési kultúrája alacsony szintű, markolva fogja az evőeszközöket, nem vigyázz az asztal rendjére. A kés használatát csak beköltözése után kezdte el megismerni. Jó étvágyú gyerek, aki mindent elfogyaszt.

Szókincse gazdag, sajnos ez a trágár kifejezésekre is igaz. Nagyon hangosan, szinte kiabálva beszél. Társaival szemben sértő, durva kifejezéseket használ. Nagy a képzeletvilága, aminek középpontjában főleg a szex áll.

Higiéniai szokása igen hiányos. Az öltözködésben kapkodás jellemzi. Társaival és a felnőttekkel is hamar teremt kapcsolatot. Nagyon mozgékony, eleven gyerek.

Nem iszik viszont rászokott a cigarettára és ezt csikkezéssel, valamint társaitól való kéregetéssel próbálja pótolni. Tisztában van a pénz értékével, de mivel dohányzik, ezért felnőtt felügyeletre van szüksége.

Konklúzió levonása: Míg Ádám családi közegben élt, addig az érzelmi viszonyok az anya, de leginkább az apa alkoholizmusa miatt nem voltak megfelelőek. Folyamatos feszültség uralkodott, és mivel a szülők tisztelete a gyermekek részéről nem volt meg, így nem lehetett fegyelmezni őket. Nem meglepő, hogy a tisztelet nem tudott kialakulni a gyermekekben, hiszen a szülők, olyan mintát mutattak, amik még a gyermekek számára is visszataszító, elutasító volt. Valamint számtalanszor tapasztalhatták a gyerekek, hogy szüleik olyan kiszolgáltatottá válnak, akár a csecsemők (azokban az esetekben, amikor már nem tudtak magukról).

Amikre véleményem szerint szüksége lett volna Ádámnak és egyúttal a többi gyereknek is, azok a következők:

- A gyerekek minél kevesebbet kellett volna, hogy tapasztaljanak a szülők vitáiból.
- Nagyobb türelem és tolerancia a szülők részéről.
- Megfelelő szülői felügyeletre
- Büntetés - jutalmazás értelmezése a gyerekek szempontjából is (miért?, hogyan? milyen formában?)

Ebből az esetből számára egyértelműen kiderül, hogy Ádám agresszív viselkedése a jól megalapozott, külső negatív mintára és tapasztalatra durvult el olyan mértékben, mint ahogy jelenleg áll. Nevelőotthoni gondozója által megfogalmazott dolgok szintén a gyermek gyermekkori elhanyagoltságára utalnak. Ha visszatekintünk a családi körülményekre, akkor szinte párhuzamot vonhatunk a gyermek viselkedése és a környezete által közvetített minta között - tehát egyértelműen leszögezhetjük, hogy a külső környezetnek meghatározó szerepe van a gyermek személyiségének kialakulásában, fejlődésében vagy épp jelen esetünkben elzúllásában.

Kedvin esetének bemutatása:

Kevin 2009.01.07-én született Sátoraljaújhelyben, jelenleg is ott. A sátoraljaújhelyi Tündérművészeti óvoda Napraforgó csoportjának a tagja. Kevin egy kedves alajába véve nyugodt gyerek. Viszont felszínre törő indulatait, nem tudja kezelni. Két hetes egyéni, valamint a fél éves csoportos gyakorlatok során elegendő időm és lehetőségem volt, hogy megfigyeljem. Kevin játékban való viselkedése szétszort, nem tud tartósan egy játékkal játszani, szinte az egyik játék tevékenységből a másikba esik. Nem tudja játékát megosztani, folyamatosan azt érzi, hogy a társai el akarják tőle *lopni* a játékokat. „*Nézd már óvónéni, lopi el a játékot, ő vele nem lehet játszani, mindig ezt csinálja!*” Gyakran bántja a csoporttársait, ez leggyakrabban abból adódik, hogy úgy érzi, hogy a felnőttek szeretettét elveszti, ha a felnőtt már nem vele, hanem egy másik gyerekkel játszik vagy beszélget. Gyakran tapasztaltam, hogy nem csupán megveri társait, de a játékukat, rajzukat vagy egyéb más munkájukat is tönkre teszi. Ő ilyen módon vesz, úgymond reveast a gyerekeken. Ha a felnőttek ezeket az esteket éppen látják és felelősségre vonják, Kevin az óvónőkbe is bele kap vagy dúrván vissza válaszol nekik. Vizuális tevékenységek során szívesen tevékenykedik, de nem az aprókékos munka, hanem a funkció öröm jellemzi. Környezet tevékenység során, mindig nagyon lelkes, nyitott az új dolgokra, kíváncsi. Testnevelés tevékenység során csakúgy, ahogy az udvaron töltött játékok során leköthetetlen. Nem játszik senkivel, hanem a gyerekek minnél hamarabbi fellökését, feldobását keresi.

Családi körülmények ismertetése(Az óvodai családsegítő által ismertetett tények):

Édesapja nagyon rossz körülmények közül származó roma fiatal ember, akinek nagyon nehéz viselkedési szokásai vannak. Rossz a habbitusa, valamint a beszélgetések során, minden egyes kérdést, szinte vádnak vélt és hevesen, már-már dűrván reagál rájuk. Gyakorta látják ittasan a szomszédok és a család többi tagja. Nehéz természetét, még az is fokozza, hogy gyakran keveredett lopásokba, verekedésekbe és különféle bűncselekményekbe. Ennek következtében több ízben és hosszabb időt töltött a börtönben, visszaesőnek tekintik. A legutóbbi szabadulása 2012.januárjában következett be. A családsegítő és az óvónő is egyértelműen kijelentette, hogy Kevin sokkal nyugodtabb és kevesbé indulatos és dűrva volt társaival, míg édesapja a börtönben töltötte büntetését. Azonban miután kiszabadult, Kevin megfélemezhetetlenné vált. Az édesapja viselkedési mintáit adta vissza csoporttársainak. Ami fokozza az apa által sugalt rossz erkölcsi értékeket a gyermekek számára az az, hogy gyakran az anya nem csak mint cinkos társ, de aktív cselekvő tagja is volt ezeknek a bűncselekményeknek. Amíg az apa nem tartózkodott otthon a gyerekek leginkább az anyai nagyszülőknél tartózkodtak, mivel ők valamivel jobb anyagi körülmények között élnek, viszont gyakran ingáztak a nagyszülei között felügyelet nélkül. Miután kikerült az apa két hónapot töltött szabad lábon, mivel lopásért, verekedésért és egyéb már atrocitásokért márciusban ismét visszavitték. Az alatt a két hónap alatt sikerült az anyát ismét teherbe ejtenie és így immár négy gyermek van a gyaládban, hiszen a család legkissebbik gyermeke Rikárdó 2012.11.19-én született meg.

2012 januárjában a legnagyobb fiúval is problémák adódtak, aki már hetedik osztályos tanuló. Az anyát behívták az iskolában mivel Zoltán agresszív veselkedéseket produkált a tanárokkal és társaival szemben valamint csúnyán beszélt.

Az óvodában a szülők igyekeznek alkalmazkodni, az elvárható dolgokhoz. Az anya mindegyik beszélgetés során együttműködéséről biztosítja az óvodát. Az apának és az anyának is az általános iskola nyolc évét igazoló írásos papírja van. Ennek megfelelően támogatásban részesülnek.

Lakás körülményeik: már van hideg és meleg vízük is, valamint különféle munkálatok folynak a ház rendbe tételére. A lakás egyébként nagyon lepusztult, épp hogy elférnek benne, a gyerekek számára nincs elegendő hely biztosítva még az alváshoz sem. Inger szegény körülmények között élnek.

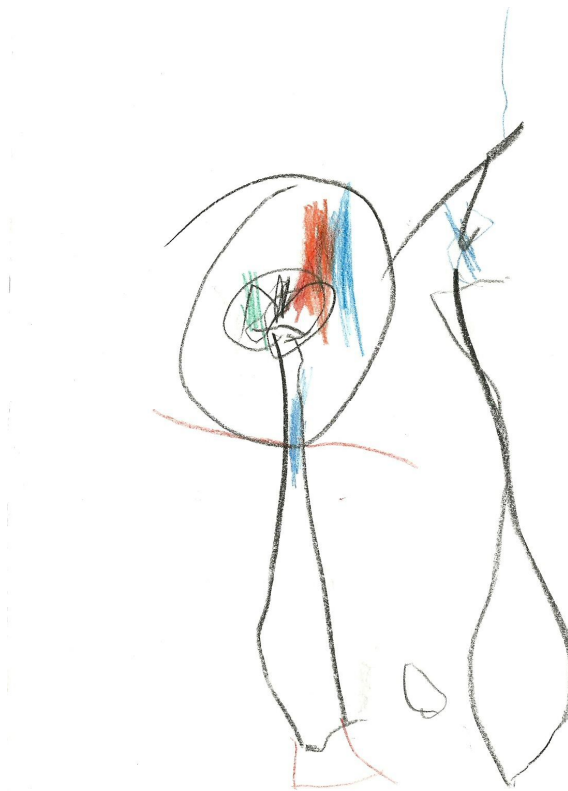
A családsegítő látókörébe első ízben 2012 februárjában került a család, mivel bejelentés érkezett a családra, mivel nagyon sok patkány szaladgált az udvaron. Ekkor ígéretet kapott a város, hogy ez ellen megpróbáln tenni a család. Ekkor gondozásba is kerültek a gyerekek. Ezt követően félévente ment ki látogatóba a családsegítő és úgy tapasztalta, hogy az ígéretüket

betartották és próbáltak javítani az életkörülményeiken.

Az anya együttműködését az is bizonyította, hogy amikor már csak néhány héttel a szülés előtt volt, a családsegítő szolgálaton keresztül, felajánlották neki azt a lehetőséget, hogy a legkisebbik gyermekét, aki még alig két éves beadhatja bölcsődébe, az anya rögvest elfogadta. Megértette, hogy a szüleire sem háríthat mindent és belátta, hogy jó helyen lesz a gyereke, hiszen nem éheznek, nem fázik és figyelem is jut számára.

A most követő időszak véleményem szerint még kilátástalanabb lesz Kevin számára, hiszen a kistestvér érkezése még inkább elvonja édesanyja és a nagyszülők figyelmét róla és a problémáiról.

Kevin ember-rajzának értékelése Goodenough-féle rajzteszt szerint.

Fej – van- 1pont

Láb – van- 1pont

Kar – van- 1pont

Törzs - a.) van- 1pont

c.) a karok és a lábak a törzsszel összefüggenek- 1pont

Nyak- a.) van- 1pont

b.) a nyak külső vonala átmegy vagy csak fej vagy csak a törzs ill. mindkettő vonalában.- 1pont

Szem – van- 1pont

Orr - a.) van- 1pont

Haj - a.) felismerhető- 1pont

Arányok - a.) a fej – kisebb a törzsnél, fele, de legalább 1/10-e- 1pont

b.) a kar – a törzshöz megfelelő, de vékonyabb- 1pont

MOTORIKUS KOORDINÁCIÓ

- a.) „ $\wedge$ ”vonalak: Minden vonal határozottan és világosan találkozik a kapcsolódási helyeken. Számottevő kereszteződés, vagy hézag nincs. Vegyük figyelembe a rajz komplexitás fokát, e szerint a folyamatos vonalvezetésű, kevés részletű rajz szigorúbban bírálendő, mint amelyik sok részletet tartalmaz, a formát jelző vonalak sok rövid vázaltszerű vonalból állnak. Az ilyen vázaltszerű rajzok ugyanis bizonyos érettségre vallanak. Ennek a pontnak meghatározása kevésbé objektív, mint a többi ponté.-1pont
- b.) ”E” – vonalak: Minden vonal határozottan meghúzott, pontosan összekötött. Ez a pont a 14/a szerinti utasítások még szigorúbb alkalmazását követeli. Ez a pont csak akkor adható, ha a 14/a-t megadtuk.- 1pont
- c.) A fej körvonala a körnél és ellipszishöz formakifejezőbb legyen.- 1pont
- d.) A törzs körvonala a körnél és ellipszishöz formakifejezőbb legyen.– 1pont
- f.) Az arc körvonala formakifejező (az arcrészletek szimmetrikusak, kétdimenziósak, távolságuk helyes, arányos)- 1pont

Áll - a.) kivehető- 1pont

Életévek száma /Norma pontokban/

3..... 2	6.....14	926	1238
3,3 ... 3	6,315	9,3....27	12,3..39
3,6... 4	6,6....16	9,6....28	12,6..40
3,9... 5	6,9....17	9,9....29	12,9..41
4,-.... 6	7,-18	10,- ..30	13,- ..42
4,3... 7	7,319	10,3..31	13,3..43
4,6... 8	7,6....20	10,6..32	13,6..44
4,9... 9	7,9....21	10,9..33	13,9..45
5,-.... 10	8,-22	11,- ..34	14,- ..46
5,3... 11	8,3....23	11,3..35	
5,6... 12	8,6....24	11,6..36	
5,9... 13	8,9....25	11,9..37	

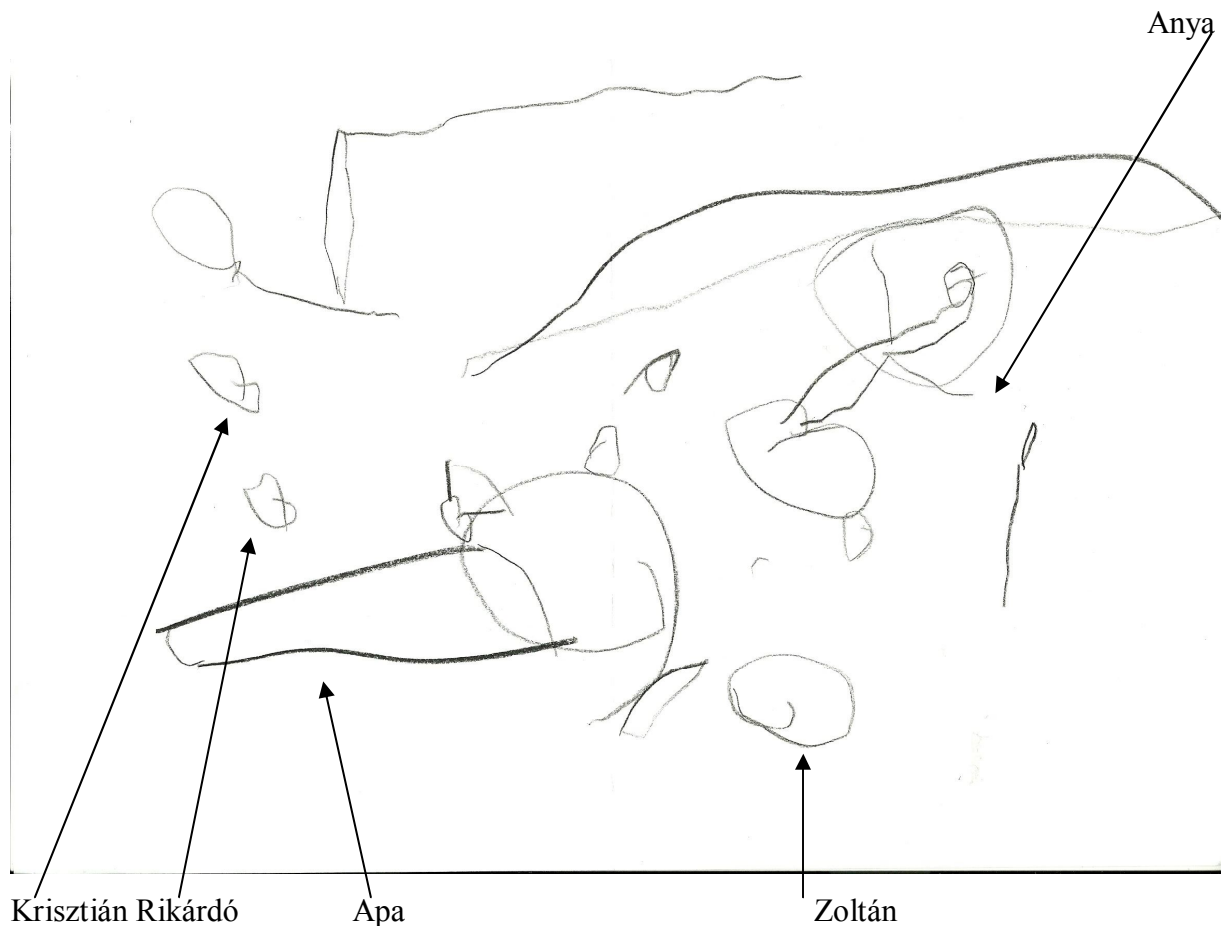
Rajz quotiens $RQ = \frac{RK - \text{rajzkor}}{\text{ÉK} - \text{életkor}} \times 100 = (\text{ha}) 1$ akkor normál

$$RQ = \frac{7}{4} \times 100 = 175$$

Kevin emer rajza: A rajzvizsgálat kezdetén sokszínű ceruzát biztosítottam számára, hogy érzelmeit minél pontosabban megmutathassa a rajzában. Viszont ő gondolkozás nélkül a feketét választotta, mind az ember, mind a családrajz esetében. A fekete és

piros(narancssárga) árnyalatai tipikusan az agresszív beállítódású emberek egyik jelzés értékű megnyilatkozása. Ez Kevin esetében sincs másként. Nyilvánvalón Kevinnel csecsemő korában nem játszott az édesanyja kellő mennyiségű és minőségű játékot, mivel a mozgás, érintés, csipkedés révén alakul ki a testséma, és ő nála ennek teljes hiánya megfigyelhető. Rajzában a rajzolás terén megnyulvánuló lemaradásai szembeötlőek.

Kevin családrajz elemzése:

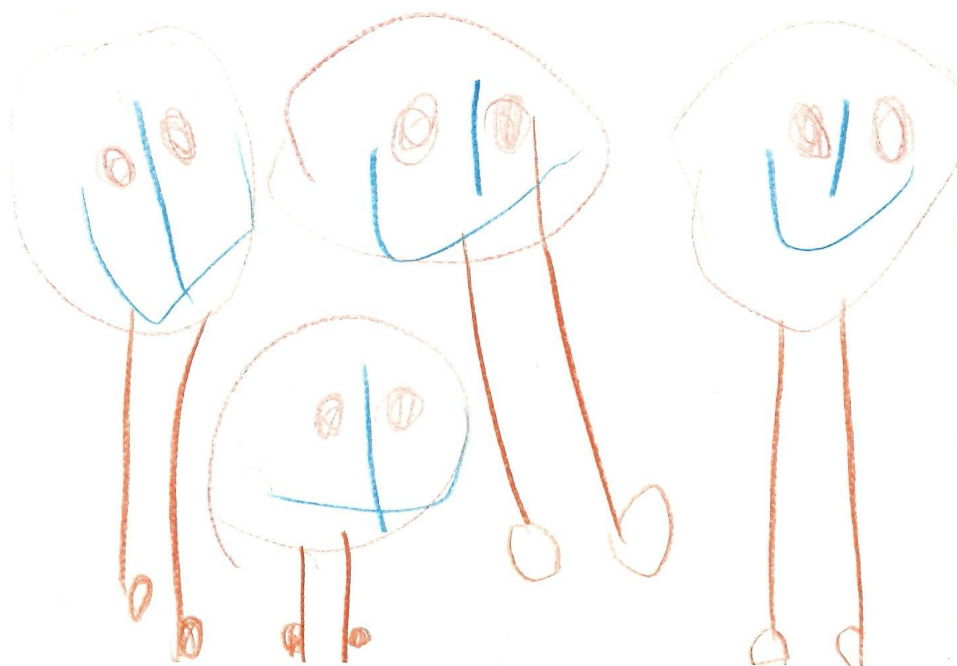
Édesanyja egyértelműen kivehető alakja rajzának. Minden bizonnyal azért, mert jelentős szerepet tölt be Kevin életében.

Édesapját a képesn egy fej és egy összefüggő test alakjában ábrázolja, mintha az apa fekvő helyzetű lenne. Kevinről és a családjáról gyűjtött információk során kiderült, hogy édesapja gyakran alkohol problémákkal küzdött. Kevin, ezt a rajzában tette nyilvánvalóvá számunkra, kivetítette, amit ő tapasztalt. Megfigyelhető, hogy az apával nincs olyan szoros kapcsolata, sem arcot, sem egyéb más testrészt nem rajzolt számára. Mintha számára teljesen személytelen emberi alak lenne. Ezt azzal is alá tudom támasztani, hogy a félév során egyszer nem mesélt az édesapjáról, viszont az édesanyja minden napos téma volt a beszélgetéseink során. De az apa minden bizonnyal domináns helyet foglal el a család életében, valamint az apa természetéről is kapunk némi információt. Hiszen ahogy már tudjuk is, hatalomra vágyó,

tekintélyt követelő személy, és talán Kevin épp azért rajzolta olyan nagynak a rajzán.

A testvéreit üres körökként ábrázolja, mint ha jelentéktelen lenne, hogy melyikük melyik gyerek. Habár megnevezte őket. Ez a családban betöltött helyre is utal, hogy nem figyelnek rájuk és teljesen mindegy, hogy melyik gyerek hol van.

A családban uralkodó káosz is megmutatkozik. Egyáltalán nincs összhang, a gyerekek teljesen külön állóak a szülöktől. Kevin édesanyját teljesen felismerhető alakként ábrázolta, ezért vélhetően a család többi tagját is megjeleníthette volna, akár normál alakban, akár egymás mellett. Kevin magát rá sem rajzolta a képre – nem leli helyét a családban, kirekesztettség problémájával küzd. Összehasonlítás képpen itt van egy ugyan olyan korú kislány család rajza- érezhető a különbség.

Az emberrajz pszicho szociális megközelítésben mutatja be számunkra az embert, a társas kapcsolatokat, a nemi identifikációt. A rajzteszt ezekről a területekről ad egyértelműen kivehető jelzéseket, önarcképként funkcionál. Az emberrajz azonban nem közvetlen reprodukálást jelent. Önarckép lehet, olyan tekintetben, hogy milyennek érzi magát a személy (a testséma fizikai jegyei, aktuális énkép), de bemutathatja az én ideált is, vagy a személy identifikációs modelljeit.²⁰

²⁰ VASS ZOLTÁN, *A képi kifejezéspszichológia gyakorlata = A képi kifejezéspszichológia alapkérdései*, szerk., DÜLL ANDREA, Budapest, L'Harmattan., 2011, 87-93

Felhasznált irodalom:

- Kósáné Ormai Vera, Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből = Magatartási zavarok – szociális inadaptáció , szerk. Balogh László, Tóth László, Debrecen, Kossuth, 1998, 141 – 154.
- Madácsi Mária, Az átlagostól eltérő tanuló = Pedagógiai szociálpszichológia, szerk. Schmercz István, Nyíregyháza, Élmény Kiadó, 2002, 180–183
- VASS Zoltán, A képi kifejezéspszichológia gyakorlata = A képi kifejezéspszichológia alapkérdései, szerk.,DÜLL Andrea, Budapest, L'Harmattan., 2011, 87-93
- Séra László, A motiváció és az érzelem = Általános pszichológia, szerk. Kozma Béla, Pécs, Comenius Bt., 2001, 185–194
- Dr. ÉDER Mária, Visszatekintés=Aki cigány útra ment, szerk. POPPER Péter,Kaposvár, Saxum Bt.,2002,11